

Історична пам'ять: індивідуальний вимір ставлення до минулого

Марина Халимон

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

E-mail: khalymon@gmail.com

Сучасна історіографія зіткнулась із проблемою дезінтеграції самого минулого як цілості. Наше ставлення до минулого стало «приватизованим» у тому сенсі, що воно, перш за все, належить до компетенції окремого історика. Дослідження Ф. Анкерсмита, Г. Іггерса, П. Нора, І. Олабаррі, Й. Рюзена, М. Хальбвакса констатують, що професійні академічні практики виробництва історичного знання поступово витісняються культурними практиками відтворення минулого як пам'яті. За таких умов доречним видається звернення до проблеми співвідношення історичної реальності, пам'яті та контрпам'яті.

Внаслідок зміни ставлення до минулого змінився і сам спосіб сприйняття історичного. Під впливом «політики пам'яті» знання про минуле ідеологізувалось. Вшанування тієї чи іншої події значною мірою залежить не стільки від самої події, скільки від того, яке значення буде їй надане згодом. Конструювання історичної реальності за такого підходу передбачає встановлення певних подій минулого, котрі навмисне «не запам'ятовуються» або, навпаки, «запам'ятовуються».

На противагу офіційній пам'яті, котру підтримувала модерна історіографія, постмодерна історіографія зосереджується на дослідженні контрпам'яті. Пам'ять тут означає все, що було репресованим, ігнорованим або придушеним у минулому і тому за своєю природою не могло проникнути у публічні сфери колективно прийнятного.

Прикладом нового підходу може бути так званий контрмонумент. Так, Дж. Гіліс описує перший приклад такого пам'ятника: у 1986 році у Гамбурзі був зведений вкритий свинцем обеліск, присвячений жертвам нацизму. На його поверхні кожен міг залишити своє ім'я та послання. В міру заповнення поверхні обеліск поступово опускався у землю, доки не зник остаточно, залишивши лише сліди у вигляді живої пам'яті людей, котрі відвідали це місце.

Цей приклад демонструє відхід від парадигми «невідомого солдата». Невідомий солдат – це коломоративний відповідник держави, абстрактний та загальний, саме втілення національної історії та центр, до якого повинні притягуватися особисті спогади. У випадку контрмонументу, навпаки, кожен записує свої власні спогади на його поверхні. Це витвір мистецтва, створений суспільством окремих особистостей, котре з великою повагою ставиться до їхньої індивідуальності. Таким чином, він стає пам'ятником, який відображає для кожної людини її особисті спогади; і для того, щоб підкреслити та символічно акцентувати увагу на цій приватизації пам'яті, він зникає, оскільки все, що нам залишається, це тільки наші особисті спогади.

Сьогоднішнє конструювання історичної реальності відбувається під впливом процесів «прискорення історії». Як не парадоксально, найбільш постійною та сталою є зміна, а не постійність та сталість. Подібне укорінення має першочергове значення для організації пам'яті. Воно зруйнувало єдність історичного часу – пряму лінію, котра поєднувала минуле з теперішнім та майбутнім.

Майбутнє інтерпретували як реставрацію минулого, як прогрес або революцію. Сьогодні від цих моделей відмовились. Майбутнє стало невизначеним, і саме ця невизначеність зобов'язує пам'ятати. Ми не знаємо, що необхідно буде знати нашим нащадкам, щоб віднайти самих себе.

Таким чином, внаслідок зміни ставлення до минулого змінився і сам спосіб конструювання історичної реальності. Проблема історичної пам'яті у такому контексті набуває ключового значення, оскільки саме пам'ять як індивідуальний вимір нашого ставлення до минулого починає відігравати головну роль у сучасній історичній свідомості та поступово витісняє історію як вимір колективного. «Прискорення історії» не тільки робить майбутнє невизначеним, але й відсуває минуле. Тепер воно постає як світ, який ми втратили. І знайти його ми можемо лише через реконструкцію історичних документів, архівів, пам'яток, конструюючи при цьому саму пам'ять.